

Venäläinen Suomi

Natalia Baschmakoff ja Marja Leinonen: *Russian Life in Finland 1917-1939: A Local and Oral History*. Helsinki: Institute for Russian and East European Studies, 2001. (Studia Slavica Finlandensia; 18)

Natalia Baschmakoffin ja Marja Leinosen kirja venäläisestä Suomesta on odotettu ja kaivattu teos, joka tarjoaa monipuolista tietoa Suomen venäläisväestöstä kahden maailmansodan välisenä aikakautena. Kirja syntyi pitkän prosessin tuloksena ja tulos onkin erinomainen. Vuonna 1980 käynnistyi Tampereen yliopiston slaavilaisen filologian laitoksella Marja Leinosen haastattelututkimus, joka keskittyi Suomen ns. vanhan venäläisvähemmistön äidinkielen säilymiseen liittyviin kysymyksiin puhtaasti lingvivistisestä näkökulmasta. Myöhemmin tämä tutkimusaihe laajeni Suomen Akatemian rahoittamaksi tutkimusprojektiksi ”Suomen venäläisten muistitieto 1917-1939”, jonka tuloksena onkin julkaistu Baschmakoffin ja Leinosen kirjoittama monografia suomenvenäläisten suullisesta ja paikallisesta historiasta. Kirja sisältää omana osanaan Lapinlahden ortodoksisen hautausmaan kulttuurihistoriallisen kartoituksen, jonka tarkoituksena oli selvittää muistomerkkien alle haudattujen ihmisten henkilöllisyydet. Kartoituksessa esitetään Helsingin ortodoksisen hautausmaan korttelikohtainen luettelo.

Venäjänkielistä vähemmistöä ei ole yleensä laskettu Suomen historiallisiin vähemmistöihin.

Esimerkiksi vuonna 1985 julkaisussa Unescon Suomen raportissa oli perinteisinä vähemmistöinä mainittu ortodoksisen kirkon jäsenet ja karjalaiset, juutalaiset, tataarit, romaanit, saamelaiset ja suomenruotsalaiset, muttei venäläisiä. Suomessa on kuitenkin koko itsenäisyyden ajan asunut venäjänkielinen vähemmistö. Mielenkiintoista on, että 1800-luvulla venäläiset kauppiat muodostivat miltei 40% Helsingin kauppiaskunnasta. Venäjän imperiumin suuriruhtinaskunnan aikakaudella Suomessa asui melko vähän venäläisiä, esimerkiksi 1900-luvun alussa heitä oli vain 6000, mikä oli 0,2 prosenttia maan koko väestöstä. Venäjän vallankumouksen jälkeen Suomeen tuli tuhansia venäläisiä, karjalaisia ja inkeriläisiä pakolaisia Pietarista, Karjalasta ja muista Venäjän osista. Vuonna 1922 pakolaisia oli 33 000 ja heistä noin puolet oli venäläisiä. Pakolaisten lisäksi vuonna 1920 Suomessa asui vakinaisesti 4806 Venäjän kansalaista. Kirjoittajat korostavat, että sen aikaisen venäjänkielisen väestön yhteiskunnallinen, poliittinen, etninen ja historiallinen tausta oli erittäin heterogeeninen. Suomalaiset eivät kuitenkaan yleensä erottaneet toisistaan autonomian ajan venäläisiä ja emigrantteja. Venäläisen diasporan taustan heterogeenisuus onkin kenties ollut yhtenä syynä, ettei kyseistä ryhmää ole kovin paljoa tutkittu. Toinen syy on tutkijoiden mielestä lähdeaineiston riittämättömyys, joten kokonaiskuvaa tarjoavaa tutkimusta Suomen venäläisväestöstä ei oikeastaan ole tehty. Kolmas syy liittyy siihen, että toisen maailmansodan jälkeen venäläinen väestö alkoi vähetä, venäläisyyttä

ei enää välttämättä haluttu korostaa eikä tuoda esille, pikemmin alkoi assimiloituminen suomen- ja ruotsikieliseen kantaväestöön. Gorbatšovin perestroikan aikakaudella alkoi Suomen venäjänkielisen väestön keskuudessa kansallinen herääminen, joka varmaankin edesauttoi tämän kirjan syntymistä monella tavalla.

Baschmakoffin ja Leinosen kirja keskittyy Suomen venäläisen diasporan kulttuurispesifimpään aikakauteen eli sotienväliseen aikaan, jolloin kaikki yhteydet Venäjälle oli yhtäkkiä katkaistu poikki, poliittinen toiminta laantumassa, ja uusi sukupolvi assimiloitumassa uuteen kotimaahan. Venäläisyys, venäläinen kulttuuri ja juuret muuttuivat suomenvenäläisille yhä tärkeämmiksi, ja niihin liittyi voimakasta nostalgiaa mennyttä maailma kohtaan. Tavoitteena oli pikemminkin säilyttää ja pitää yllä menneisyyttä ja siihen liittyviä kulttuuriperinteitä kuin luoda uusia perinteitä. Baschmakoff ja Leinonen toteavatkin, että menneisyys (joka liittyy tiettyyn aikakauteen eli Venäjän Imperiumiin) ja siihen kuuluvat kulttuuriset arvot ovatkin venäläiselle diasporalle olleet kotimaan (eli tietyn paikan) korvike. Menneisyys nähdään tekstinä, sitä semiotisoidaan ja organisoidaan nykyhetken yhteiskunnan perspektiivistä. Venäläisen kulttuurin ylivoimaisuuden ja kansallisen ylpeyden kokeminen ovat olleet suomenvenäläisten tärkeimpiä psykologisia selviytymiskeinoja. Kirjan päällimmäisenä tavoitteena onkin kuvata venäläisen diasporan kulttuurielämää Suomessa sotien välisenä aikana. Tutkimuskohteena ovat ennen vuotta 1917 Suomessa syntyneet venäjänkieliset sekä vallankumouksen jälkeen saapuneet venäläiset pakolaiset ja heidän jälkeläisensä. Tutkimuksessa on haastateltu 200 Suomen venäjänkielistä (vuonna 1980 Suomessa asui noin 2000 venä-

jänkielistä). Tutkimusmetodia voi kuvata narratiiviseksi 'suullisen historian' keräämiseksi. Toisaalta tavoitteena on yhdistää henkilökohtaiset 'suulliset tarinat' suurempiin historiallisiin kehyksiin kuten esimerkiksi yhteiskunnan transformaatioon. Haastatteluaineiston lisäksi tutkimuksessa käytetään runsaasti muita lähteitä kuten sanomalehtiä ja aikakauslehtiä, arkistoja ja erilaisia painamattomia lähteitä.

Haastatteluista käy selkeästi ilmi miten kansallisen identiteetin ja arvojen säilyttäminen on lähes elinehto. Kulttuurilla oli äärimmäisen syvä ja tärkeä merkitys suomenvenäläisille, se ei pelkästään lievittänyt kotimaankaipua vaan merkitsi menettetyä kotimaata, maata jota enää ei ollut. Kirjassa kuvataan, miten suuri merkitys esimerkiksi Puškinin satavuotisjuhalla oli emigranteille vuonna 1937: Puškinin muisto oli kuin "venäläinen maaperä kotimaansa menettäneiden ihmisten jalkojen alla".

Myös erilaisilla järjestöillä ja seuroilla, kouluilla, ortodoksisella kirkolla ja amatööriteatterilla oli merkittävä rooli venäläisten kulttuurielämässä. Kirja antaa perusteellisen kuvan suomenvenäläisten poliittisista järjestöistä, urheiluseuroista, uskonnollisesta elämästä, hyväntekeväisyydestä, kouluista, luovista taiteista kuten esimerkiksi kirjallisuudesta, musiikista, teatterista ja kuvataiteista. Kaiken kaikkiaan suomenvenäläisten kulttuurielämä oli erittäin vilkasta, vaikka rajanveto professionaalisen ja harrastelijamaisen taiteentekemisen välillä olikin usein kuin veteen piirretty viiva, ja suomalainen lehdistö suhtautui suomenvenäläisten taiteeseen melko alentuvasti. Kuten kirjassa toistuvasti korostetaan, taiteiden päämääräksi oli määritelty venäläisten kansallisten arvojen säilyttäminen eikä niinkään suuret taiteelliset ambitiot ja saavutukset. Taiteellinen lahjakkuus

mahdollisti myös leivän ansaitsemista ja perheen elättämistä. Yleinen ilmapiiri venäläisiä ja venäläisyyttä kohtaan oli Suomessa kuitenkin aika kielteinen, mikä ilmeni jopa siinä, että kun esimerkiksi mediassa keuhuttiin venäläistä huipputaiteilijaa puhuttiin 'slaavilaisesta' eikä venäläisestä taiteesta.

Natalia Baschmakoff ja Marja Leinonen ovat käsitelleet varsin perusteellisesti sotienvälisen Suomen suhtautumista venäläisiin ja venäläisyyteen ja analysoineet 'ryssävihan' syitä ja merkityksiä sekä historiallisesta että psykologisesta näkökulmasta. Autonomian aikana toteutettu ankara venäläistämispolitiikka ja siihen liittyneet sortotoimet vaikuttivat suomalaisten suhtautumiseen maassa asuviin venäläisiin. Venäläisyys oli stigmatisoitunut. Nuori itsenäistynyt valtio peilasi ja rakensi kansallista ja valtiollista identiteettiään paljolti suhteessa 'toisiin' eli positiivisiin ja negatiivisiin viiteryhmiin. Venäläiset edustivat selkeästi 'negatiivisia toisia' kun ruotsalaiset ja saksalaiset olivat 'positiivisia toisia'. Jokapäiväisessä elämässä ryssäviha merkitsi venäläisille suoraa tai epäsuoraa syrjintää niin töissä, kouluissa kuin yksityiselämässäkin. Osa venäläisistä valitsikin sopeutumiskeinokseen pikaisen assimiloitumisen suomalaisen tai suomenruotsalaiseen kulttuuriin vaihtamalla myös venäläisen nimensä suomalaiseksi.

Viime vuosina Suomen venäjänkielisen väestön kansallinen ja henkinen herääminen saattaa perustua osin Suomessa asuvien venäjänkielisten määrän huomattavan kasvuun. Tällä hetkellä Suomessa asuu noin 30 000 venäjänkielistä. Valtaosa heistä on 1990-luvulla Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen muuttaneita entisiä neuvostokansalaisia. Yleisimmät Suomeen muuton syyt ja maahanmuuton perusteet ovat olleet avioituminen Suomen kan-

salaisen kanssa ja ns. inkerinsuomalaisten paluumuutto. Stalinin vainot, venäläistämispolitiikka ja Inkerin kylien tuhoaminen ovat kuitenkin saaneet aikaan sen, että enemmistö ns. inkeriläisistä paluumuuttajista on venäjänkielisiä eikä enää osaa suomea.

'Uudet' ja 'vanhat' venäläiset eivät ole kuitenkaan löytäneet toisiaan Suomessa, vaikka jotain yhteistä toimintaa onkin. Molemmien puolin on etäisyyttä ja näyttää siltä, että ainoa yhdistävä tekijä on kieli. Kuitenkin myös 'uusvenäläiset' ovat kohdanneet Suomeen muutettuaan niin ennakkoluuloja kuin syrjintääkin, aivan kuin 'vanhavanäläiset' aikanaan. Asennetutkimuksen mukaan venäläiset ovat neljänneksi epäsuosituin maahanmuuttajaryhmä Suomessa. Vaikka nyky-Suomi tarjoaakin maahanmuuttajille hyvinvointipalveluja ja kotoutumisohjelmaa, yli puolet venäläisistä on työttöminä ja suuri osa kielitaidottomia. Venäläisyys on tänä päivänäkin leimaantunut. Leimat ovat vain erilaisia kuin 1920-luvulla. Enää ei puhuta "vihollisista, vainoojista ja syöpäläisistä". Nykyään venäläisyyteen liitetään epärehellisyys, rikollisuus, prostituutio ja huumeet. Natalia Baschmakoff ja Marja Leinonen pohtivat kirjan lopussa, miksi 'uudet' ja 'vanhat' venäläiset eivät kohtaa, ja päättyvät siihen, että erot ovat suuria niin henkilöillä puolella, kuten esimerkiksi arvoissa, kuin myös sosiaalisissa verkostoissa ja intresseissä. Yksi syy etäisyyteen saattaa myös olla yhteisten kollektiivisten kokemusten puuttuminen ja ennen kaikkea yhteisen 'Venäjän' puuttuminen. Uusvenäläisillä ja vanhavanäläisillä ei taida toistaiseksi olla paljon yhteistä.

Eve Kyntäjä